

bomen | nieuws

3

mei/juni 1990

Een uitgave van de
bomenstichting

bomen
stichting

20 JAAR

Paardekastanje mist
bladgroen.
Zo nu en dan zien we bij
paardekastanjes dit
afgebeelde verschijnsel:
bladeren zonder bladgroen.
Ze zijn waardeloos voor de
boom, maar voor ons levert
het een aardig plaatje op.
foto: Marc Pluim - Velp

boomkwekerij hoveniersbedrijf

GROENCENTRUM **J TONSEL**

HORLOSEWEG 10 - 12, 3845 LA HARDERWIJK

Tel.: 03417-59614

VOOR AANLEG EN ONDERHOUD VAN:

- * Plantsoenen, openbaar groen
- * Gazons en sportvelden
- * Windsingels, erfbeplantingen
- * Recreatie-terreinen
- * Bedrijfs- en industriebeplantingen
- * Wegbermen en ruwgrasterreinen

VOOR LEVERING VAN:

- * Park- en laanbomen
- * Eiken in vele soorten en variëteiten
- * Zware solitairbeplanting
- * Sierheesters, rozen
- * Coniferen en heesters
- * Bos- en haagplantsoenen

VERZORGING VAN:

- * Dunning- en veiligingswerkzaamheden
- * Houtaankoop
- * Alle voorkomende plantwerkzaamheden
- * Verzorgen en adviseren van subsidieaanvragen
- * Wildafweervoorzieningen
- * Inventarisatie/beheersplannen

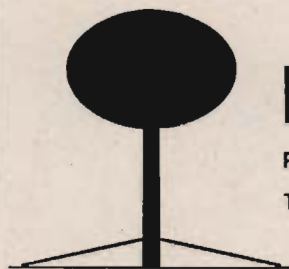
VERNIEUWD VERBETERD

GOEDKOPER

PLANT MULCH-DISC

HOUDEN UW JONGE AANPLANT ONKRUIDVRIJ

- doeltreffend
- kostenbesparend
- uit 100 % recyclingmateriaal
- eenvoudig te gebruiken
- milieuvriendelijk
- gebruiksduur ca. 3 jaar
- levering in div. vormen en maten mogelijk

Kleistra int.

Postbus 126, NL 6860 AC Oosterbeek.

Tel. (08308) 2 19 71. Fax: 2 15 52.

Husqvarna 244GX

De Husqvarna 244 GX is technisch zijn tijd vooruit!

Het starten, het bedieningsgemak en de betrouwbaarheid laten niets te wensen over.

De stuurboom en het draagstel zijn naar wens verstelbaar voor de meest comfortabele werkhouding.

Het uitstekende trillingdempingssysteem en een effectieve geluiddemper maken de Husqvarna 244 GX tot een perfecte, professionele bos- en taludmaaier.

Geldig t/m 31 december 1990. Meer weten? Stuur onderstaande bon in voor meer informatie.

Gaarne ontvang ik van u meer informatie over de Husqvarna bos- en taludmaaiers.

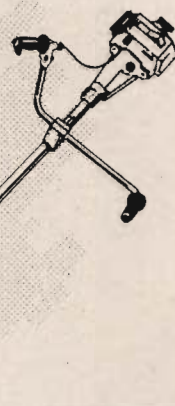
Husqvarna Bos & Tuin, Postbus 188, 1110 BD Diemen

Naam:

Adres:

Postcode/plaats:

MET GRATIS
NYLONDRAAD
MAAIKOP*

BOOMVERZORGING

GEWOON JE WERK DOEN,
AL MEER DAN 30 JAAR.

LANDSCHAPSWERK HEYMAN

8330 AB Steenwijk - Postbus 61 - Telefoon 05210 - 14105.

7670 AD Vriezenveen - Postbus 162 - Telefoon 05499-61020

De Halmen 10
7383 BG Voorst
Telefoon 05758 - 1588

VAN DAM

BOOMVERZORGING

SNOEIEN MET HOOGWERKER OF KLIMTECHNIEK /
BOOMCHIRURGIE/GROEI-TOORNISSEN/AFBOUW- EN
VELLING VAN BOMEN/ADVIES EN INVENTARISATIE

Adverteren
in het

bomen nieuws

Vraag vrijblijvend het tarievenoverzicht bij de
Bomenstichting, 030 - 33 13 28

In dit nummer...

52

Registratiegegevens monumetale bomen opvraagbaar
Iedereen die wil beschikken over gegevens uit het register van boom-monumenten kan deze tegen betaling bestellen

54

Ne kroezen Boom

Aan enkele boomsoorten in ons land wordt een bijzondere mythologische betekenis toegeschreven. Het begrip 'Kroezenboom' komen we op veel plaatsen tegen. Auteur Jo Daan onderzocht de herkomst van dit begrip.

62

Negende boomadoptie een feit

Een ongeveer 150 jaar oude beuk bij het Sint Maartenscollege in de gemeente Haren (Gr.) vormde op zaterdag 9 juni het negende adoptieobject van de Bomenstichting.

En verder in dit nummer:

Paardekastanje mist bladgroen	52	Bomen in het landschap (7)	59
Het negentiende jaar van de Bomenstichting	53	Donzen plataan	63
Ervaringen van een kontaktpersoon (4)	53	Aktueel	63
Bescherming monumentale bomen	57	Boekbesprekingen	65
De drakeboom, een boomvormige vetplant	58	Agenda	66
Boomfeestdag 1990	58		
Ellekom	59	<i>Bijlage: programma bomenreis voor donateurs</i>	

Registratiegegevens monumentale bomen opvraagbaar

In totaal bevat het bestand van geïnventariseerde bomen bijna 10.000 objecten. Ongeveer 8000 objecten uit dit bestand zijn door de samenstellers, de directie Bos- en Landschapsbouw en de Bomenstichting, als monument geregistreerd.

Een ieder die wil beschikken over gegevens uit het register, kan deze tegen betaling bestellen bij de Bomenstichting.

- provincie
- gemeente
- boomsoort(en)
- objecten in of buiten de bebouwde kom
- dikste, oudste of hoogste boom

Het is uiteraard mogelijk om aan de laatste drie voorbeelden een beperking op te leggen door een bepaald gebied op te geven.

Alle geregistreerde objecten zijn op topografische kaarten, schaal 1:50.000, ingetekend. Hierop zijn vier kaarten 1:25.000 samengevat. Kopieën van deze kaartbladen zijn eveneens verkrijgbaar.

Tarieven

Voor het samenstellen van overzichten en het leveren van kaarten gelden de volgende tarieven:

* startkosten particulieren	f 30,-
* startkosten niet particulieren	150,-
* objectrege	0,20
* topografische kaart 1:50.000	15,-

De inkomsten verkregen uit de verkoop van overzichten zullen worden aangewend voor het aktueel houden van het bestand.

De overzichten kunnen naar wens worden samengesteld. Als voorbeeld noemen we selecties op:

- registratie en/of inventarisatie
- topografisch kaartblad (1:25.000)

De overzichten gaan vergezeld van een handleiding, waarin algemene informatie over gebruikte criteria is opgenomen en een exemplaar van het themanummer Monumentale Bomen van Bomennieuws, waarin ook de folder Bomen & Behoud is opgenomen. Deze folder gaat nader in op de bestaande beschermende maatregelen t.a.v. de monumentale bomen.

F.R.M.

Paardekastanje mist bladgroen

foto: Marc Pluim - Velp

Langs de vijver direkt achter kasteel Rosendael staat een paardekastanje, die aan de stamvoet een flinke bos takken vertoont. Op zichzelf is dit niets bijzonders. Doch wat zeer merkwaardig is, is dat de meeste bladeren hiervan wit zijn.

Verschijsel niet desastreus

"Een dergelijk verschijsel is wel vaker gesignaleerd", zegt D. Boeijsink van de bosbouwsectie van de Wageningse Landbouw Universiteit. Als deskundige heeft zij dit bij een bepaalde sparresort al eerder gezien.

"De witte bladeren ontstaan door een afwijking in de celdeling. Als de mutatie zich voordoet op de plaats waar een nieuwe zijtak ontstaat, zal geen enkel blad aan die tak bladgroen hebben. De oorzaak van de afwijking kan ouderdom zijn, maar ook spontane mutaties komen voor", aldus Boeijsink.

Bij gebrek aan bladgroen is een boom niet in staat tot fotosynthese, het chemische proces, waarbij stoffen worden gevormd die voor groei en handhaving onontbeerlijk zijn.

"Als meer dan de helft van de kastanje wit is, gaat deze dood. Wanneer het maar om enkele takken gaat, groeit de boom gewoon wat langzamer".

Gebleken is dat de witte bladeren in de herfst, waarschijnlijk als gevolg van voedselgebrek, veel eerder verdorren dan de groene.

Het negentiende jaar van de Bomenstichting

Jaarverslag 1989

Het jaar 1989 leek een rustig jaar te worden, voornamelijk gevuld met het afronden van de inventarisatie van monumentale bomen en de voorbereidingen voor het vierde lustrum in 1990.

De opening van het Vroege Vogelbos door de toenmalige minister Nijpels was een hoogtepunt, evenals de presentatie van de herziene uitgave van Bomen en Wet. Daarnaast zorgden een grote tegenvaller en een nog grotere meevaller voor het nodige leven in de brouwerij. De tegenvaller was het feit, dat het Monumentale Bomenboek niet doorging. Later bleek het gelukkig niet om afstel, maar om uitstel te gaan.

De meevaller was de originele aktie van het computerbedrijf Bull, waarmee in elk geval het financiële verlies van de tegenvaller werd omgezet in een positief resultaat.

Met het Themanummer "monumentale bomen" werd in november alvast een voorschotje genomen op de bekendmaking van het bestand. De pers bleek er veel belangstelling voor te hebben.

Het voornemen van minister Braks om per 1 januari 1991 de landelijke subsidie voor de bestrijding van de iepenziekte stop te zetten, zorgde voor felle reacties van de Bomenstichting,

die ook in de pers de nodige aandacht kregen. Eind 1989 was er nog geen reactie van de minister.

Ook het Nationaal Milieubeleids Plan (NMP) stemde de Bomenstichting droevig. De bomen en bossen gaan weliswaar niet zo snel en massaal dood als sommigen ons willen laten geloven, maar als verzuring en vermeting in dit tempo doorgaan, ziet de toekomst er toch somber uit. De overheid reageert op zijn minst te traag, getuige het NMP en het feit, dat de daarin aangekondigde maatregelen nog nauwelijks zijn genomen. De Bomenstichting heeft hiertegen geïntereerd.

Al met al was 1989 allesbehalve rustig, er werd hard gewerkt met als gevolg toch een overwegend positief resultaat.

mr. E.W.de Kruijff
voorzitter

Het jaarverslag kunt u bestellen bij
het secretariaat van de Bomenstichting,
Donkerstraat 17, 3511 KB Utrecht

Ervaringen van een kontaktpersoon (4)

Je wordt als kontaktpersoon voor de meest uiteenlopende boom-problemen geraadpleegd. Zo kreeg ik iemand op bezoek die werkzaam is in een groot openbaar gebouw, waaromheen zich een fraaie tuin bevindt. Het gebouw moet binnenkort worden afgebroken, omdat een nieuw en groter pand moet worden gebouwd. Dit zal betekenen, dat het gehele terrein zal moeten worden geëgaliseerd.

Nu heeft zich een groepje mensen gevormd, dat wil proberen de op het terrein staande, ongeveer 30 jaar oude bomen te laten weghalen en een andere bestemming te geven. Wanneer men over de goede schepapparatuur beschikt, is verplanten van bomen op die leeftijd als regel mogelijk. Dit moet dan wel - als men het zonder de gebruikelijke voorbereiding wil doen - in het vroege voorjaar gebeuren, opdat de bomen van de onvermijdelijke wortelbeschadiging snel kunnen herstellen. Het probleem is nu alleen een boomverzorgingsbedrijf te vinden, dat dit karwei wil klaren zonder dat hieraan voor betrokkenen kosten zijn verbonden.

Over een tweede geval, waarvoor ik werd gebeld, het volgende:

Een nieuwe overbuurman had een garage naast zijn huis laten bouwen. Voor de inrit stond echter op het trottoir een kleine boom, die moest verdwijnen. Verder had de overbuurman

zijn gehele tuin laten leeghalen, omdat hij deze opnieuw wilde laten aanleggen.

Het resultaat van een en ander was, dat de persoon, die mij opbelde, nu de hele dag niet alleen tegen een kale gevel zat aan te kijken, maar bovendien door het kappen van de boom zicht had gekregen op een hoog flatgebouw achter het huis van de overburen.

Ik heb hem aangeraden, eens rustig met de overbuurman te gaan praten en hem te vragen, de nieuwe beplanting van zijn tuin zodanig te maken dat het zicht op zijn huis en de flat erachter zoveel mogelijk wordt weggenomen. Dit gesprek heeft inderdaad plaatsgehad, naar ik hoop met een gunstig resultaat.

Naar aanleiding van een interview met de Gelderlander over het inventarisatieproject, werd ik door verschillende enthousiaste bomenliefhebbers opgebeld. Onder andere door een oude dame met de mededeling, dat zij 's zondags niet meer naar de kerk ging, maar een bomenwandeling maakte, omdat die meer indruk op haar maakte! Een andere lezer droeg door de telefoon een gedicht over bomen voor van Guido Gezelle. Beiden heb ik de informatie over de Bomenstichting toegezonden want dat worden vast donateurs!

Joop Comijs.

Joop Comijs

Ne kroezen boom

*Ze hebt um ummehouwen.
Ne stomp is 't wat nog steet.
Toch hebbe wi-j vertrouwen:
uut 't riesken, dat d'r op steet,
zal, zo't Jesaja zeg,
ne kroezen boom gaon greujen,
dén wisse volop dreg.*

*Den boom, zo groot, zo prachteg,
uut Jesse zienen stam,
is deur den Heer zo krachteg,
vol wiesheid en verstand.
Bi-j um is wiezen road
veur 'n vraedeg samenlaeven.
Hee laert van good en kwaod.*

Na de lezing van dit gezang uit het Kerkboek van Achterhook en Liemers, dat verscheen aan het einde van 1988, zal iedereen begrijpen wat "kroes" betekent. Maar vragen hoe je het woord in het Nederlands zou vertalen is onverstandig. Ik deed het toch en kreeg van ieder aan wie ik het vroeg, een ander antwoord: groot, machtig, weelderig, indrukwekkend, enz. In het oosten van ons land is "ne kroezen boom" een begrip, in Holland niet. Daarom heeft het Nederlands, dat wil zeggen het "Hollandse dialect", er geen woord voor. Ik zou in Holland ook geen boom kunnen vinden die deze grootse aanduiding verdient.

In het oosten van het land moeten vroeger veel grote, oude eiken gestaan hebben, ook wel eens linden, die opvielen door hun prachtige kruinen. Ze stonden vrij, soms midden op de es, en hun kruinen hadden daardoor de ruimte om zo weelderig en indrukwekkend uit te groeien. Grote bomen als de Uiversboom bij Doornenburg en de Lempkesboom bij Slangenburgh, ten oosten van Doetinchem, werden ook wel aangeduid met "ne kroezen boom". En deze woordgroep van een bijvoeglijk en een zelfstandig naamwoord werd de eigennaam van

een paar forse bomen. De meest bekende en meest afgebeelde is waarschijnlijk die op de Fleringer Es in Twente. In Rossum staat een jongere boom; de weg die op deze boom uitloopt is dan ook de Kroezenboomweg genoemd. De oudste is misschien wel de Kroezenboom in Ruurlo, aan de Kroezelaan; deze is door de Bomenstichting geschat op 200 jaar. Hij heeft meer stammen dan die in Fleringen en een indrukwekkende kruin. Ook deze boom moet eens vrij gestaan hebben, maar Zwart schrijft al dat hij tussen de huizen staat: "En als je den weg naar den molen inslaat, kom je voorbij den Kroezenboom, een achtstammige eik, die na dagtaak aan 't jong volk een gezellig onderonsje waarborgt. Breed enorsch overwelt de reus den breedten weg van huis tot huis"¹.

Het betekeniselement van breed uitgroeien is duidelijker bij dennen. Als deze vrij in het veld staan, groeien ze niet in de hoogte, zoals in een dennenbos het geval is, maar in de breedte. Dit bedoelt Herman van Velzen als hij schrijft "de schemme van un grote, kroezen meerstammige denne"².

Een halve eeuw en langer geleden stonden er meer dan de drie genoemde. Dingeldein fotografeerde nog in 1946 een "kroeze eik" in de Mekkelhorster Es³. Uit de geschiedenis was de herinnering aan andere bewaard. In Miste (Winterswijk) moet er een gestaan hebben, in de 15e eeuw wordt er een vermeld in Wehl, in de 17e eeuw worden "kroeze bomen" of "hillige bomen" genoemd in Salland, op Erve Frieswijk in Tjoene, op Erve Meylink in Oxe, en verder in Raalte en in Holten. En ook aan de Munniksdijk bij de Kruiskoele op de Berghaar bij Bruinehaar heeft een "kroeze boompje" gestaan⁴. Ze hebben moeten wijken voor wegaanleg en stads- en dorpsuitbreiding. Andere, zoals die in Fleringen en Ruurlo werden oud en hol, zodat ze gestut moesten worden. Ze zijn als oude

*De eik op de Es bij Fleringen wordt geschat op 600 jaar. De boom is slechts 16 meter hoog maar heeft een flinke stamomvang; ca. 7 meter.
foto: G. de Graaff*

mannen, die hun kracht verloren, maar in hun uiterlijk nog duidelijk de herinnering daaraan bewaren.

Bomen met verschillende functies

Volgens de overlevering hebben kroezenbomen verschillende functies. Brockpähler schrijft dat ze in Westfalen op hooggelegen plaatsen in het veld stonden, dat ze gerechtsplaatsen markeerden, maar ook als grensaanduiding dienden. In dit verband citeert hij het gezegde: "Wi sind noch nicht an 't kruse Bäumken"³. Deze uitdrukking, die in het algemeen betekent: "Er kunnen nog moeilijkheden genoeg komen", is ook in de gemeente Gendringen bekend, maar vooral in het aangrenzende Duitse gebied. Er staat een "Kruse Bom" bij Kevelaer, die ook "Krussebom" of "Kreuzbom" genoemd wordt. Het is een oude, dikke lindeboom, waaronder een kruis staat. De letterlijke betekenis van deze uitdrukking zou zijn: "We zijn nog niet aan het doel, nl. de bedevaartplaats, zelfs nog niet aan het 'kruse Bömken', houd dus nog even vol".

Onder de Kroezenboom in Fleringen staat een kapelletje, en onder die in Rossum een crucifix. Op 16 mei 1987 stond in de Twentse Courant een artikel over bomen, waaraan het volgende ontleend wordt: "Onze grote, eenzame bomen zijn meestal op de plek geplant of gespaard gebleven met een bedoeling. Ze staan als bakens bij kruisen en kapellen, op grenzen tussen bouwland en het vrije veld, op kruispunten van wegen. In Europa zijn veel van zulke bomen, tenminste in die gebieden waar ons nog iets van het oorspronkelijke landschap rest. Vaak was in de schors het teken van het kruis gegrift. Het waren kruisbomen. De befaamde Twentse Kroezenboom ontleent haar naam aan dit teken. Onder het bladerdak van deze bomen werden erediensten gevierd, werd rechtspraak gehouden, schoolde men samen".

Niet alleen de schrijver van dit artikel is overtuigd dat de Kroezenbomen hun naam ontleenen aan het woord "kruis", veel anderen denken dit ook. Deze gedachte wordt ondersteund door het feit dat bomen en kruisen de functie hadden van aanduiding van een heilige plaats (waar in Christelijke tijd een kruisbeeld of kapel gezet werd), maar ook van grensscheiding. Soms waren kruisen zelfs in de bast van een boom gesneden. Maar het Nederlandse woord "kruis" wordt in het oosten van ons land niet uitgesproken als "kroes", maar als "kruus".

Taalkundigen en naamkundigen, maar ook de schrijvers die zich bezig houden met de geschiedenis van hun naaste omgeving, durven de mogelijkheid van samenvval van de woorden "kroes" en "kruus" bevestigen noch ontkennen. Kobes schreef: "De Kroezendijk in de Silvoldse buurt is genoemd naar het woord Kroezen dat de betekenis zou hebben van afscheiding. Een afscheiding werd dikwijls aangegeven met een kroezenboom en in Sinderen treffen we nog aan de boerderij Kroezenboompje, juist gelegen op de oude grens tussen Terborg en Varsseveld⁶. En Reinders schreef het volgende: "In 1444 ontving de kapel van Vragender een perceel, de Crucebree. Blijkbaar stond daarbij een kruisbeeld. Nu heet dat bouwland het Krüststukke. Onder Keyenborg ligt de Kruserije. Men mag hierbij denken aan een schenking ter onder-

steuning van de kruistochten. Plaatsen, waar een veldkruis of een beeld stond, heten nog in Eibergen het Hillighenhüsken, in Olden Eibergen de Krüskamp en in Haarlo het Krüststukke. Ook ten oosten van Eibergen komt de Krüskamp voor. Raadselachtig blijven de namen Kroezen in Vragender en Varsseveld en Kroezenboom in Ruurlo en vroeger ook te Vorden. Ook in

Overijssel vallen ze op. Mogelijk is in deze namen de oude uitspraak van kruis als kroes overgebleven. Ze herinneren aan een kruis op het erf of tegen een eike- of lindeboom"⁷. Dorrestein tenslotte is vager, maar brengt toch ook de Kroezenhoek, de boerderij Kroezenboompje en het goed van Evert Croesen met elkaar in verband⁸.

Die onzekerheid over de samenhang van beide woorden is begrijpelijk. Het Nederlandse "huis" is in het ene oostelijke dialect "huus", in een ander "hoes". Waarom zouden niet naast het Nederlandse "kruis" zowel "kruus" als "kroes" voorkomen of voorgekomen zijn? Ook in Westfalen zijn in de verbeelding de boom en het kruis elkaar genaderd, ook al zijn de klanken van de woorden niet samengevallen.

Et kruse Bömken

*Do stijht am Krüzweg 'nen enzel'n Boem,
de Kroen so brijt on kruus.*

*on wiet on sieden, wohen mer süht,
ligt do kijn enzig Huus.*

*Bloes Hijd on Feller, dobij der Busch -
de Boem, der ruuscht on ruuscht,
on wöer dat butten oech noch so stell,
wie wenn der Herwststorm bruuscht.*

*Do es vör Tieden 'nen Galgen gewest,
on neits von wölf te ijn,
dan jammert dat do en klippt on klappt
van all die Doedenbijn.*

*Dann treckt do verbij 'nen langen Zog,
wie Für de Oegen roet,
en witten Hemd, der Streck öm de Hals,
on vürop gijht der Doet.*

*Dann trecken se drijmol öm der Boem,
die enstens do gehangen;
doch schlijt de eeschte Stond en 'r Neit,
dann es der Spoek vergangen⁹.*

De kroezenboom van Ruurlo staat aan de Oude Borculoeweg. Deze eik is aanzienlijk jonger dan de boom bij Fleringen; 'slechts' 250 jaar. Meerdere stammen vormen samen de kroon. De stamomtrek is daardoor 10 meter.

foto: G. de Graaff

Noten

¹ Kerst Zwart, In en om 'het kleine dorp, Zutphen 1936, p.30-34

² Herman van Velzen, Aornt Peppelenkamp op nijl Enschede 1973, p.193

³ Erica, 1947 nr.7, p.169

⁴ P.G.J. Groenewold, De Bruinehaar van vroeger tot nu, z.pl. 1985/1986, p.78

⁵ Wilhelm Brockpähler, Von Bauerngerichtsplätzen, geleiteten Linden und 'krusen Bäumken in Westfalen. In: Westfälischer Heimatkalender 1944 Heimatkalender für das Paderborner Land, Jg.5 und 6, S.88-94.

⁶ D.W.Kobes, De diverse veldnamen in het gebied Aalten-Dinxperlo-Wiset. In ADW 1973, p.15.

⁷ M.Reinders O.F.M., Het landschap als oorkonde. II. In: ADW 1973, p.63

⁸ B.L. Dorrestein, De Silvoldse sleage en de kroezenhoek. In ADW 1979, p.29.

⁹ E. Hackland-Rheinländer In: Zeitschrift des Vereins für rheinische und westfälische Volkskunde. Jg.1 (1904), S.159

Linden in de gemeente
Meerssen (Limburg) bij
Waterval.
foto: W.A. Evelein

Betekenis van "kroes" verschilt per landstreek

Het Nederlands kent het woord "kroes" ook, tegenwoordig vooral in de betekenis van gekruld van haar. Maar het gezegde "kroes haar, kroeze

stukken voor, in het Zweeds en het Deens alleen in samenstellingen.

Ondanks dit is er geen twijfel mogelijk aan het feit dat "kroes" een oorspronkelijk Germaans woord is, dat wil zeggen dat het al voor de schriftelijke overlevering in de genoemde en mogelijk in andere talen als het Engels en Noors voorkwam. Dat is niet het geval met "kruis". De verering van het Christelijke kruis dateert in Westfalen en aangrenzende gebieden waarschijnlijk pas van de 8ste eeuw, toen missionarissen als Lebuinus in deze streken kwamen prediken. In die tijd werd het woord "kruis" ontleend aan het Latijnse "crucem", een verbogen vorm van "crux". Voor die tijd werd voor dit voorwerp "galg" gebruikt, dat ook in de Gotische bijbelvertaling voorkomt. Het Gotisch is de oudst bekende Germaanse taal.

In de tweede plaats weten we niet hoe de woorden in vroeger tijd werden uitgesproken. In het Duitse gedicht over de gehangenen zal "kruus" uitgesproken moeten worden als "kroes", want "Krüz-" kan alleen maar "kruus" beduiden. Dat zouden we nog kunnen navragen, maar daarvan is geen sprake als het een eeuw of langer geleden is. En in de derde plaats zijn klanken in de loop van de tijd veranderd. Nederlands "kroes" is nu in het Duits "krause", maar dit zal ook eens "kroes" geweest zijn en mogelijk via "kruus" veranderd zijn in "kraus". In het ene gebied gebeurde dat eerder dan in het andere; daarvan weten we onvoldoende af. En we zullen het ook nooit weten, omdat spellingen onbetrouwbare getuigen van de uitspraak zijn.

"Kroes" en "kruis"

De woorden "kroes" en "kruis" hebben zeker een verschillende oorsprong, maar een zogenaamd volksetymologische verwarring op grond van de betekenissen, mogelijk geholpen door de klankovereenkomst, is heel goed mogelijk. Piirainen formuleert het zo: "Bei mehreren dieser Bäume ist jedoch einer umdeutung von 'Kruzeboom' aus 'Krüüs', Kreuz, mit einer Kreuz gekennzeichnet anzunehmen". Een verdere toelichting om te verklaren dat "kruisboom" in de betekenis boom die door een kruis (in de stam of onder de kroon) werd gekenmerkt, samenviel, verward of vereenzelvigd werd met "kroezeboom", een boom met breed uitgegroeide kruin, met verschillende functies, waarin nog wel eens een kruis gekrast was, lijkt ternauwernood nodig. De overtuiging dat "kroes" en "kruis" identiek zijn, kan in vroeger eeuwen evengoed bestaan hebben.

Het mysterie niet opgelost!

Onafhankelijk van elkaar kwamen Piirainen¹² en ik tot dezelfde oplossing; de juistheid ervan wordt daardoor waarschijnlijker. Er blijven intrigerende vragen over. De Germanen in onze streken hebben zeker het kruisteken gekend, voordat ze het Latijnse woord "crux" leerden kennen. Hoe noemden ze dat teken in hun eigen taal? Was er toen ook al een verbinding tussen het teken en de "kroezenboom"?

In het Nederduitse gebied aan beide zijden van de grens wekt de "kroezen boom" de gedachte aan Christus. Is dat verband misschien vooral vroeger gelegd, toen alleen het Rooms-Katholieke geloof heerste? Heeft het

zinnen", dat nog wel bekend is, herinnert aan de betekenissen van "kroes" die in het oosten van ons land heel gewoon zijn: opgewonden, vurig, boos, stuurs, stijfhoofdig en dergelijke. Een Nederlands woordenboek vermeldt deze ook; je zou kunnen zeggen dat "kroes" allerlei betekenissen kon hebben die tegengesteld zijn aan "kalm, bedaard, effen van gemoed"¹⁰. Maar die zijn nu verouderd en worden niet meer gebruikt. De meest verschillende betekenissen vond ik voor het Twents, in Dijkhuis: "zelfbewust, trots, kregel, kort aangebonden, pedant, leuk, plezierig, deftig, in de vereiste plooiën"¹¹. Verder "kroezen eekenbeum", eikebomen met mooi gevormde kruinen en het werkwoord "kroezen" in de betekenis plooiën.

Maar niet alleen dat andere Overijsselse en Achterhoekse woordenboeken en -lijsten dergelijke betekenissen kennen, ik vond ze ook in Groningse, Tesselse, Drechtlandse, Westfriesse en Zaanse woordverzamelingen. In het Gronings, het Zeeuws en het dialect van Tegelen komt een woord voor met een betekenis die verwant is aan plooiën, het Fries kent alleen "kroes" van bomen: "De beamkes woene earst net ôfsette, mar fan 't jier binnen se moai kroes", de boompjes wilden eerst niet groeien, maar dit jaar zijn ze tierig.

Ik schreef al dat de taalgeleerden en de naamkundigen ook niet duidelijk zijn. Het wordt hun dan ook wel erg moeilijk gemaakt. In de eerste plaats had "kroes" in het Nederlands "kruis" moeten worden. Dat is wel het geval in plantennamen als "kruisbes", "kruisdoorn", "kruisemunt" en dergelijke, maar niet in "kroes haar". In verschillende Germaanse talen is het woord betrekkelijk jong, namelijk in het Duits en het Nederlands komt het eerst in middeleeuwse

Noten

¹⁰ Woordenboek der Nederlandsche Taal. D.I.8, kol. 307.

¹¹ G.J.H. Dijkhuis: Twents in woord en gebruik. Twentse woordenschat. 2e druk. 1981. p. 448.

¹² E. Piirainen: Elumamen in Vreden, 1984.

¹³ August Holfweg: Swaifbraut. Plattdeutsche Reimsels. Münster. 1953.

De kruse Baum

Wat is met di, du kruse Baum?
Du sühs so sierlick ut,
ut diene krusen Krone klinget
son fromm Gebet harut.

Ganz sachte singt de Fröhjaohrswind
sien ewig junge Leed,
he glitt an alle Knoppen hiär
un maolt ganz grön dien Kleed.

De Fröhjaohrssunne lacht di an
met iähren güldnen Schien;
dat löcht't un singt un klinget in di,
nu segg, wat sall dat sien!

Sühs du dann nich, du Menskenkind,
wat Wind un Sunne seiht?
Sühs du dann nich, dat unner mi
de leiwe Härgott steiht?

Un miene Kron, dat is de Kiärk,
wao Sunne, Wind und Weer
un alle Vüegel bäden gaoht
to ussen leiwen Här.

So ganz verlaoten, ganz alleen
wocht je jaohrut, jaohrin
up di, du arme Menskenkind,
op dienen stolten Sinn.

Du kaims jä nich, un nu schickt se
em iähren Dank harup.
Se luowt un prieset ussen Härn
un häöret nümmer up ¹³.

Protestantisme niet alleen de kapellen en crucifixen, maar ook de kroezebomen doen verdwijnen? Heb ik daarom meer gedichten uit Westfalen dan uit Oost-Nederland gevonden, waarin de kroeze boom een rol speelt?

Men zou ook meer aanwijzingen willen hebben over deze samenval van "kroes" en "kruis", van woordvorm en betekenis. Ik heb me afgevraagd of die ook niet veroorzaakt is door verbinding van gedachten aan het kruishout en de doornenkroon; sommigen nemen namelijk aan dat deze gemaakt was van "kruysdorens" of "cru-

celdorens". Daarom heb ik gezocht naar Christuslegenden waarin het kruis en de kruisdoorn een rol speelden. Maar ik heb ze niet gevonden. Zou er in de middeleeuwen nooit een legende verteld zijn waarin de kruisboom en de kroesdoorn elkaar verwijten dat ze Christus martelen, dat ze elkaar de schuld geven van zijn dood? Misschien komt die nog eens te voorschijn ter ondersteuning van de volksetymologische verwarring van "kroes" en "kruis".

Jo Daan, Barchem

Verscheen eerder in
'Jaarboek Achterhoek en
Liemers, deel 13, 1990',
uitgever mr.H.J.
Steenbergenstichting

Bescherming Monumentale Bomen.

Resultaten van een enquête onder de Nederlandse gemeenten.

Na vijf jaar heeft de Bomenstichting in samenwerking met de directie Bos- en Landschapsbouw en een honderdtal vrijwilligers de inventarisatie van monumentale bomen in Nederland afgerond.

Een overzicht van deze bomen per gemeente is als vervolg hierop aan alle Nederlandse gemeenten toegezonden. Tevens is er een vragenlijstje m.b.t. de bescherming van monumentale bomen binnen de gemeente toegevoegd.

Beschermingsmethode	percentage *)
Groenstructuurplan	8 %
Groenbeheersplan	12
Bomenstructuur-/beleidsplan	10
Bomenbeheersplan	13
Kapverordening	86
Gem. monumentenverordening	6
Bestemmingsplan	37
Andere wijze	8
Nog geen	11

*) stand op 17/05/1990

Van de 691 aangeschreven gemeenten heeft tot nu toe 12% het enquête-formulier teruggestuurd. Uit deze ontvangen formulieren komen de volgende zaken aan het licht zoals samengevat in het tabelletje. Bij deze resultaten moet worden opgemerkt dat binnen één gemeente meer beschermingsmaatregelen van kracht kunnen zijn.

Door de gemeenten die op een andere wijze hun monumentale bomen beschermen of onderhouden, worden de volgende mogelijkheden aangedragen:

- de kosten van het onderhoud, uitgevoerd door de gemeente, worden door de gemeente betaald;
- bescherming van de monumentale bomen via een landschapsbeleidsplan;
- lidmaatschap van de Bomenwacht (Stichting Landschapsbeheer Drenthe), die het onderhoud verzorgt.

Tenslotte is het verbazingwekkend dat nog altijd 12% van de gemeenten helemaal niets doet om hun monumentale bomen, die van onschatbare cultuurhistorische, dendrologische of esthetische waarde zijn, te beschermen.

Eric Brachter
stagiair Agrarische Hogeschool Utrecht

Ellecom

Van 2 tot 7 april had ik het genoegen, getuige te mogen zijn van het bomenfeest, dat de kinderen van de Anne Frankschool te Ellecom vierden. Toen ik maandag een praatje over bomen kwam houden, bleek al gauw dat de kinderen veel van bomen afwisten. De onderwijzer had hen er vaak over verteld en zij hadden prachtige tekeningen en knipsels van bomen gemaakt.

Op woensdag werden er dicht bij de school enige tientallen bomen door de kinderen geplant, nadat twee wethouders het eerste exemplaar voor hun rekening hadden genomen. Op zaterdag was er in het Dorpshuis een tentoonstelling van het werk van de kinderen. Hier was ook een stand van de Bomenstichting aanwezig.

Verder was er een speurtocht met vragenlijst langs een aantal fraaie bomen in het dorp. Op verschillende van deze bomen werd een naam-bordje bevestigd, waarbij wethouder Wind er ook één aanbracht (zie foto). Een I.V.N.-gids gaf hier aan ouders en kinderen een toelichting. Veel aanwezigen namen informatie-materiaal van de Bomenstichting mee naar huis. Al met al een goed georganiseerde en voor de kinderen een zeer boeiende en leerzame week!

J.J.C. Comijs

Wethouder Wind – staand op de ladder – heeft zojuist de naam van de boom aan de stam bevestigd.
foto: Marc Pluim - Velp

Bomen in het landschap (7)

Bomen in de tijd

In deze serie artikelen over bomen in het landschap besteden we aandacht aan opvallende bomen en boomgroepen in het (agrarische) landschap van Nederland. Alleen zogenaamde begroeiingspuntelementen worden besproken, d.w.z. geen lijnelementen (houtwallen e.d.) of vlakelementen (bossen, boomgaarden).

In dit artikel gaan we in op de factor tijd in het (bomen)landschap. Dat het landschap, en dus ook de bomen, in de tijd veranderen, is geen nieuws. Seizoensveranderingen, groei, kap en aanplant, het zijn enkele verschijnselen waar we allen mee geconfronteerd worden. 'Vorig jaar toen ik langs deze weg naar mijn werk toe fietste, oriënteerde ik me altijd op die eenzame populier, ergens midden in het veld langs een sloot, en nu is hij er ineens niet meer.' Wie heeft niet eens een soortgelijke ervaring gehad?

De tijd in het bomenonderzoek, een stukje theorie

De meest betrouwbare methode om het ontstaan van natuurverschijnselen te verklaren, is het op de voet volgen van processen die tot dit ontstaan leiden. Meestal bestaat hiertoe om praktische redenen (tijd, geld) geen gelegenheid. Een alternatief is het opzetten van experimenten, waarbij de processen - veelal op kleine schaal - worden nagebootst. Als de processen leiden tot het optreden van een bepaald verschijnsel, tracht men dit te veralgemeniseren of op de natuurlijke werkelijkheid te betrekken.

Maar wanneer de tijd een belangrijke rol speelt, is het opzetten van experimenten niet zo zinvol. Wie gaat er nu ergens in het veld een boompje

planten en daar gedurende 25 jaar dagelijks kijken hoe het gaat met de groei en behandeling? (Niemand natuurlijk!)

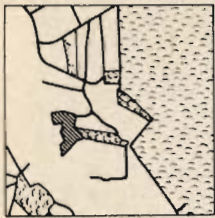
Wanneer feitelijk procesonderzoek - het continu volgen van een situatie in de tijd - onpraktisch of onmogelijk is, kan men zijn toevlucht nemen tot zogenaamde monitoring. Hiermee wordt bedoeld het vergelijken van een ruimtelijke situatie op twee tijdstippen. Als deze situatie in de tussentijd is veranderd, kan men zijn gedachten vormen over het proces dat tot de veranderde situatie heeft geleid (en waar men dus niet bij

De 'vlindereik' bij Renswoude: zijn bijnaam dankt deze boom aan het breken van enkele zware takken uit de top
foto: C.Th. van der Schouw, Staring Centrum

was). Om zekerheid te verkrijgen over de juistheid van deze gedachten, voert men dan een soort controle, een toets, uit.

Figuur 1
Landschappelijke
veranderingen in Pieperij
(Zuidwolde, Drenthe)
van 1894-1975.

1894 (top. kaart 1 : 25 000)
geen opvallende bomen
geïnterpreteerd

1933 (top. kaart 1 : 25 000)
1932 (luchtfoto's 1 : 10 000)
14 opvallende bomen
(waarvan 8 vrijstaand)

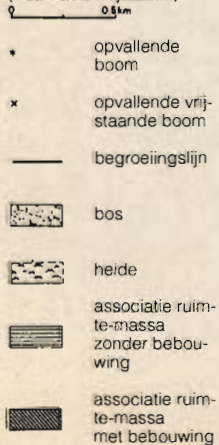
1954 (top. kaart 1 : 25 000)
1951 (luchtfoto's 1 : 20 000)
10 opvallende bomen
(waarvan 4 vrijstaand)

1962 (top. kaart 1 : 25 000)
1961 (luchtfoto's 1 : 20 000)
9 opvallende bomen (waar-
van 4 vrijstaand)

1975 (top. kaart 1 : 25 000)
13 opvallende bomen
(veldopname 1981)
(waarvan 5 vrijstaand)

Monitoring van opvallende bomen

Nu terug naar de bomen. Een opvallende boom is een 'begroeiingspuntelement' in het landschap, met andere woorden het is een (losse) boom en maakt geen deel uit van een begroeiingslijn (houtwal enz.) of een vlak (bos enz.). Zo'n puntelement of boom kan alleen opgroeien nadat hij spontaan is opgeslagen uit toevallig ontkiemd zaad, is gezaaid dan wel geplant door de mens. De zo' net genoemde begroeiingslijnen en -vlakken kunnen bestaan uit begroeiingspuntelementen (bomen) die dus in het grotere element opgaan. Als een lijn of vlak zodanig uiteenvalt, dat onderdelen overblijven die weer aan de definitie van punt voldoen, zijn begroeiingspuntelementen ontstaan. Anders gezegd: de boom was er al maar is pas door het verdwijnen van zijn 'buren' een opvallend element geworden. We hebben hiermee de drie principiële mogelijke ontstaansoorzaken geschetst:

- spontane opslag van een boom = O;
- aanplant van een boom door de mens = A;
- degradatie van een houtwal of een bos tot losse bomen = D.

Een Drents voorbeeld van monitoring

In een gebied van 1 km² in de omgeving van het Drentse dorp Zuidwolde is een onderzoekje naar de veranderingen in grondgebruik en opvallende bomen verricht met behulp van oude en nieuwe topografische kaarten, oude luchtfoto's en een recente veldopname. In figuur 1 wordt dit in beeld gebracht. Het vierkant is gelegen op de overgang van het Reestdal (zuidwest) naar het Veld van Pieperij (noordoost), een heideontginning uit het begin van deze eeuw. In het overgangsgebied tussen beekdal en veld ligt het gehucht Pieperij, met enkele oude bouw-

landen en geriefbosjes. We zien dat de landschappelijke veranderingen in het algemeen de veranderingen in aantallen opvallende bomen in ruime mate overheersen. In 1894 bestond het veld nog geheel uit heide. In de jaren '30 van deze eeuw was de ontginning aan de gang (werkverschaffing!). Veel vrijstaande bomen bevinden zich bij de grens heide - jonge ontginning. Een ander deel ligt in en om Pieperij. In de jaren '50 blijkt, vergeleken met het beeld van de jaren '30, vooral in het oostelijk deel van het vierkant veel veranderd te zijn. Op het oostelijk deel van de hei is nu veel boomopslag (horizontale arcering). Het reeds ontgonnen deel is verkaveld. In de kavelgrensbeplanting en vrijstaand bevinden zich enkele opvallende bomen. Uit het kaartje van de jaren '60 blijkt dat veel lijnelementen in het noordoosten weer zijn verdwenen (sluipende schaalvergroting in het agrarische landschap?). Er is slechts één vrijstaande boom. Zowel in het beekdal als in een gesloten ruimte ten oosten van Pieperij staat nu een solitaire. Bij de vrij recente veldopname (1981) blijkt het houtwallenpatroon in het noorden hersteld te zijn. In het beekdal en het veld zijn in totaal drie nieuwe bomen verschenen.

Een heel verhaal over een klein stukje landschap! En dan hebben we nog niet eens per boom bekeken wat de oorzaak van verschijnen (A, O, D) en verdwijnen is. De conclusie ten aanzien van dit type monitoring-onderzoek luidt, dat het geschikt (en uitermate boeiend) is om de lokale landschapshistorie te achterhalen. Maar door de tijdrovendheid en de onzekerheden bij de kaart- en luchtfoto-interpretatie is het niet geschikt voor een meer algemene benadering van processen of gebeurtenissen, die tot veranderingen in het bestand opvallende bomen leiden.

Tabel 1.

Verdwenen en verschenen opvallende bomen in 57 steekproefvierkanten in de Geldersche Vallei, gerangschikt naar categorie en naar proces/ingreep

Alle opvallende bomen uit steekproef 1983	solitair	erfbeplanting	lijn bomen	totaal
	318 (40%)	196 (25%)	278 (35%)	798 (100%)
Verschenen tussen 1980 en 1983 door:				
a. degradatie	5	1	4	10
b. selectief beheer	5	1	13	19
c. groei	4	—	1	5
d. aanplant	1	—	—	1
Totaal	15 (43%)	2 (6%)	18 (51%)	35 (100%)
Verdwenen tussen 1980 en 1983 door:				
a. kappen, afzagen	11	5	12	28
b. terugzetten, knotten	—	1	1	2
c. verandering bodemgebruik en percelering	2	1	2	5
d. groei overige beplanting	—	—	1	1
e. onbekend	5	1	—	6
Totaal	18 (43%)	8 (19%)	16 (38%)	42 (100%)

Regionale monitoring in de Gelderse Vallei

Een iets uitgebreider onderzoek, dat bovendien steunt op twee veldopnamen, is uitgevoerd in 57 verspreid liggende kilometervierkanten in de Gelderse Vallei. In 1980 werden in deze gebiedjes in totaal 805 opvallende bomen (en boomgroepen) gekarteerd. In 1983, ruim drie jaar later, werd de opname herhaald. Nu waren er 798 opvallende bomen. Niet het 'verliessaldo' van 7 bomen (slechts 1%) was markant, maar het feit dat deze 7 bomen eigenlijk de uitkomst van een aftreksommetje waren: 42 bomen verdwenen namelijk in die drie jaar en 35 kwamen erbij. Tabel 1 geeft de preciese cijfers. Ca. 5% van de opvallende bomen was dus in een relatief korte tijd bij veranderingsprocessen betrokken. Wat er met de bomen gebeurde, is ook in de tabel aangegeven. Onder elkaar zien we de oorzaken van het verschijnen (a t/m d) en het verdwijnen (a t/m e), een iets verder uitgewerkte indeling van de hierboven reeds genoemde O, A en D (opslag, aanplant en degradatie). Het zijn oorzaken, die soms door gewone waarneming konden worden vastgesteld (stronk van afgezaagde boom b.v.!), soms uit kaarten of een interview moesten worden afgeleid. Uit de tabel kan o.a. worden geconcludeerd dat degradatie en selectief beheer van naburige bomen een veel voorkomende ontstaansoorzaak van solitaire bomen is (a en b bovenin de tabel). Solitaire bomen lopen echter een hoog risico vervolgens zelf gekapt te worden (zie a onderin de tabel). Op dit 'doorschuifstelsel' komen we in dit artikel nog terug. Een ander markant gegeven uit de tabel is de relatieve stabiliteit van erfbeplanting. Veel minder erfbomen zijn bij verandering betrokken 'dan solitaires en vooral minder dan lijnbomen.

Het heeft er de schijn van dat men zich meer bekommert om zijn erfbomen dan zijn veldbomen, hetzij solitair hetzij in een houtwal enz.

Het ontstaan van solitaire bomen in Nederland

Tenslotte dan de stap naar het gehele land. Het onderzoek waaruit voor dit artikel wordt geput, bevatte een systematische veldopname van 3185 vierkanten van elk 1 km² in agrarisch Nederland. Daarbij werden in totaal 23.404 opvallende bomen gekarteerd, waarvan 10.274 (bijna 44%) solitaire bomen en boomgroepen (zie Bomennieuws 1/1987). De bomen werden ingetekend op topografische kaarten schaal 1 : 25 000, en zo kon ook worden vastgesteld op welk 'topografisch element' de bomen stonden. Merkwaardig genoeg bleek dat ruim 5% van alle solitaire bomen precies op een (topografische) begroeiingslijn waren ingetekend. Met andere woorden: toen de Topografische Dienst haar kaarten maakte, waren op deze plekken nog begroeiingslijnen (singels, rijbeplanting, houtwallen, heggen), maar bij de opname van de opvallende bomen waren deze lijnen verdwenen. Of liever, er waren alleen nog solitaire bomen over. Aan weerskanten van deze bomen was dus in de tijd tussen de topografische opname en de bomenopname een zekere hoeveelheid aan begroeiingslijn verdwenen (tenminste 100 m voor vrijstaande en tenminste 50 m voor beperkt vrijstaande bomen). Op deze manier kon berekend worden dat, na ophoging in verband met het steekproefkarakter van het onderzoek, in Neder-

land in ca. 10 jaar ongeveer 1650 km aan begroeiingslijnen verdwijnt (ca. 3% van het totaal). Solitaire bomen, hoe mooi ook op zich, zijn dus maar al te vaak de symbolen van verdwenen lijnelementen!

Helemaal compleet is dit verhaal over Nederland niet. Er zijn ook begroeiingslijnen die geheel en al vervallen of gekapt worden. Ze laten geen solitaires na en het werkelijke verlies zou dus nog groter zijn.

Anderzijds worden ook nieuwe singels e.d. aangelegd, b.v. in landinrichtingsverband of door gemeenten. Voor een complete monitoring van lijnelementen zouden ook die gevallen moeten worden meegenomen (zie boekbespreking Landschappelijke beplantingen in de vierde bosstatistiek, in nummer 6 van 1989).

Vervolg serie

De lezer is beloofd in deze serie ook enkele beschrijvingen van onze provinciale boomlandschappen te geven. Hierin zal zowel aan punt-, lijn- als vlakelementen aandacht besteed worden. Ook zullen we een relatie leggen met de Inventarisatie Monumentale Bomen van de Bomenstichting.

Stof genoeg dus voor groei (!) van de serie 'Bomen in het landschap'.

A.A. de Veer

Literatuur

- Bosch, P.P., 1981. Solitaires in het landschap: troetelkindjes of juist niet? Recreatievoorzieningen 13, 1: 32-33.
- Veer, A.A. de. 1985. Geografie van de opvallende boom in het agrarische landschap van Nederland. Proefschrift Groningen.
- Centraal Bureau voor de Statistiek i.s.m. de Directie bos- en landschapsbouw van Ministerie van L&V, 1989. De Nederlandse bosstatistiek. Deel 2, landschappelijke beplantingen, 1983-1984.

*Hoe een elzenwal langzaam tot een solitaire boomgroep verwordt (en tenslotte verdwijnt). Een wigwam van hout rond een afgezaagde populier: het 'functionele einde' van een boom
foto's: C. Th. van der Schouw, Staring Centrum*

Negende boomadoptie een feit

Een ongeveer 150 jaar oude beuk bij het Sint Maartenscollege in de gemeente Haren (Gr.) vormde op zaterdag 9 juni het negende adoptie-object van de Bomenstichting.

Zoals gebruikelijk werd de boom in goede staat van onderhoud gebracht door leden van de Kring Praktiserende Boomverzorgers, afkomstig uit de regio.

De zeer gezonde boom heeft een zeer brede kroon en een stamomvang van bijna 5 meter. Enige jaren geleden is op een dag zonder enige aanleiding een zware tak hoog in de kroon uitgebroken. In zijn val heeft hij onderliggende takken beschadigd. In één van die beschadigde takken was een schimmelinfectie (*Polyporus*) opgetreden. Deze - volgens deskundigen - niet parasitaire schimmel had een groot deel van het dode hout in de tak en voor een deel in de stam aangetast. Om extra risico's van verdere aantasting te voorkomen was in april al de tak weggehaald. Het onderhoudswerk tijdens de adoptiebijeenkomst bestond uit het wegnemen van dode takken. Aan het eind van de zomer zal door middel van een bladmonster de voedselvoorziening in de bodem worden geanalyseerd. Mochten belangrijke afwijkingen in de benodigde elementen worden geconstateerd, dan zal bemesting uitkomst moeten bieden.

Ondertekening van de overeenkomst

De heer Koopmans vertegenwoordiger van de eigenaar, de Stichting Huisvesting Internationaal Onderwijs Noord-Nederland, ondertekende de adoptieovereenkomst met de Bomenstichting. Na een demonstratie van de boomverzorgers in de boom en uitleg over het gebruik van de kettingzaag en enkele instrumenten, volgde de onthulling van het adoptiebord. De heer H. Menninga, directeur van de Dienst Water & Milieu van de provincie Groningen, verrichtte deze handeling in aanwezigheid van tientallen belangstellenden.

F.R.M.

De heer Koopmans en mevrouw ten Cate ondertekenen de adoptie-overeenkomst.

De heer Klijnstra, lid van de werkgroep die de adopties organiseert, geeft uitleg over de gekozen onderhoudsmethode.

Boomverzorgers van Dijk en de Haan bezig met de boomverzorgingsdemonstraties.

De heer Menninga, directeur van de Dienst Water & Milieu van de provincie Groningen, verrichtte de onthulling van het adoptie-aandenken.
foto's: Frank Moens

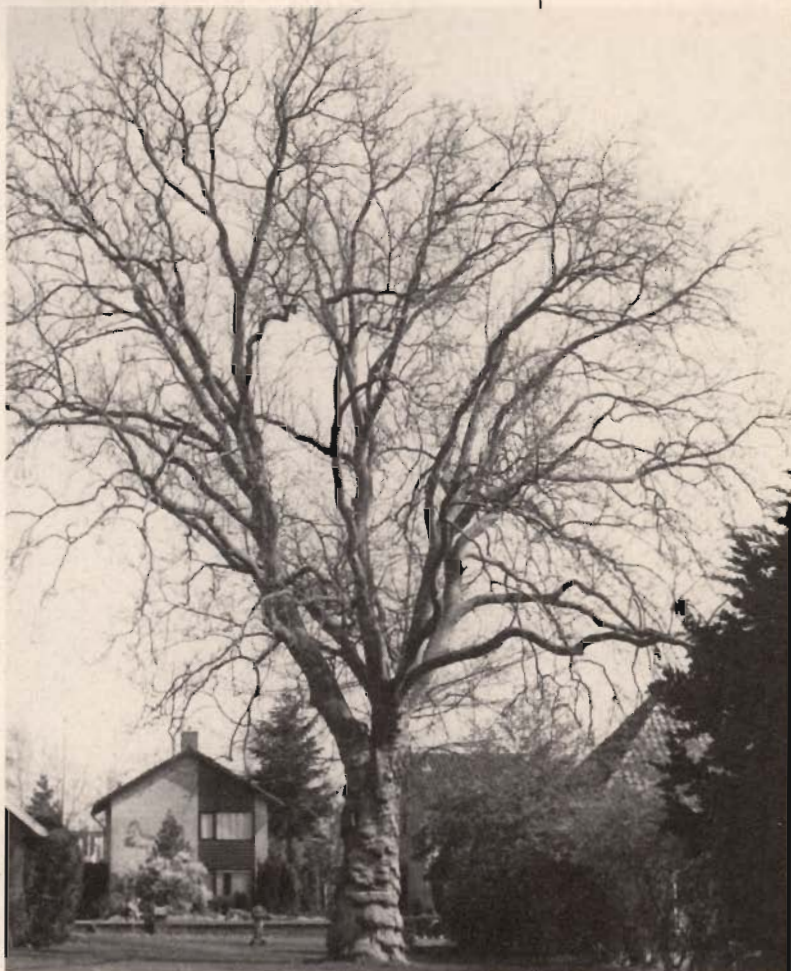
Donzen Plataan

*In Pastors hof steet nen Plataan,
Hoe lang steet den door toch wâ?
De "Watten" zeigt wa tachtig joar.
En "Wat" meent hoandert à -
Het dôt der nich toô, kan door good stoan,
Hef de ruimte, kan der good wenn.
Ziene teuge smilte wiet introônd,
't Lik wa ne breudsche, hèn-!*

*Wie hopt dan die noch joaren ziet stoan,
Waâ die luk veurn zoeren zeggen.
Door mos luk veur an de kaant goan,
Dan kaans der nog joaren teggen.*

*Heel Reutum kîk met plezeer noar die,
Dat kaans doch wa begriepen.
Plataan doe heurs in Pastors hof.
Waagt nich, um der oet te kniepen!*

M. Leferink-Hermelink, Reutum

Aktueel

Mulchschijven ter bestrijding van onkruid rondom jonge aanplant

Een bestuurslid van de Bomenstichting bracht jaren geleden zijn idee naar voren om rondom jonge bomen ringen te leggen van geperste turf. De ringen zouden groeibevorderend moeten werken en bovendien als een stamvoet-bumper grasmachines moeten afweren. Tot productie van deze ringen is het nooit gekomen.

Al enige jaren zijn er wel dunne schijven verkrijgbaar die als een kraag rondom de stamvoet van jonge boompjes kunnen worden aangebracht. De kraag dient ter bestrijding van de onkruidgroei en zorgt bovendien voor het langer vochtig blijven van de grond onder de kraag. Hierdoor ontwikkelen de wortels zich beter. Na twee tot drie jaar is de schijf, die bestaat uit recyclingmateriaal, volledig verteerd. De onkruidgroei die daarna optreedt is van minder nadelige invloed. De schijf is leverbaar in diverse maten en is grijs van kleur. De opening in het midden is zo geconstrueerd dat deze nauw om het stammetje sluit. Een soort platte kegel is het resultaat na het in elkaar schuiven van de uiteinden. De mulchschijf is niet alleen voor jonge bomen geschikt, maar kan natuurlijk ook bij heesters worden gebruikt.

F.R.M.

Praktijkdagen met Alex Shigo

Dr. Alex Shigo uit Durham, New Hampshire U.S.A. staat sinds jaar en dag bekend als de grondlegger voor de vernieuwingen op het vakgebied van boomverzorging.

Hij dankt zijn goede reputatie onder meer aan zijn gave om strikt wetenschappelijke informatie op een inzichtelijke wijze door te sluizen naar de praktijk.

Dr. Shigo heeft binnen het vakgebied van de boomverzorger al enkele malen voor revolutionaire veranderingen gezorgd.

Het thema van Dr. Shigo is: "Touch trees". Door bomen aan te raken in letterlijke zin is het makkelijker om kennis over bomen op te doen. Onder dit motto geeft Dr. Shigo workshops van 3 dag, waarin alle delen van de boom besproken en bestudeerd worden. Via inzichtelijke informatie en met behulp van microscopen en andere apparatuur wordt inzicht verschaft in het functioneren van elk onderdeel van de boom en leren de cursisten over de modernste diagnostische technieken.

Negen jaar cel voor doden eik

In de week van 7 - 13 mei stond in enkele dagbladen het volgende bericht

AUSTIN - Een 46-jarige Amerikaan is tot negen jaar gevangenisstraf veroordeeld omdat hij een 500 jaar oude eik had vergiftigd in Austin, (Texas). Onder deze voor driekwart dode eik is volgens de overlevering het vredesverdrag getekend tussen de Indianen en de pionier en kolonisator van Texas, Stephen Austin, naar wie de stad genoemd is. De veroordeelde had levenslang kunnen krijgen.

Uit: De Stem, 12 mei 1990.

Programma

In het programma komen onder meer de volgende aspecten in meer of mindere mate aan de orde:

- De boom in drie dimensies.
- Onderscheid in ringporig, diffuusporig, harsend en niet harsend hout.
- Het levende netwerk in hout.
- Afgrendelingsmechanismen.
- Positie, bouw en functie van de cambiale zone.
- Bouw van schors en bast.
- CODIT patronen in hout en wortels.
- Anatomie van takweefsel.
- Bastocclusie en risico's.
- Anatomie van knoppen, blad en andere niet-houtige delen.
- Schimmels en insecten die bomen bedreigen.
- Voorkomende technische/mechanische gebreken bij bomen.
- Wortels, ecto-endo mycorrhiza's, hun functies en gedrag.

Cursusdata: 10, 11, 12 en 13 september 1990.

Tijd: Van 08.30 tot 17.00 uur
2 x Avondprogramma van 20.00-22.00 uur.

Lokatie: De cursus wordt gehouden in de Orangerie van Kasteel Maurik in Vught.

Voertaal: Engels/Nederlands, een vertaler is permanent aanwezig.

Deelnemers: Er kunnen maximaal 20 personen deelnemen aan de workshop.

Kosten: De cursuskosten bedragen f 1.985,00 (excl. BTW), incl. 3 overnachtingen, lunches, diners, vervoer etc.

Een inschrijvingsformulier wordt u op aanvraag toegestuurd.

Voor wie bestemd?

Deze workshop is georganiseerd voor onderzoekers, het kader van boomverzorgingsbedrijven en het kader van plantsoenendiensten, die te weinig tijd hebben om te blijven studeren en door hetzelfde tijdgebrek en hun functie steeds verder van de praktijk komen te staan.

De workshop helpt de deelnemers om het resultaat van de recente grandioze ontwikkelingen op dit vakgebied op te zetten in adequaat beleid en praktisch beheer.

Inlichtingen:

Pius Floris Boomverzorging

Baarzenstraat 17

5262 GD VUGHT

Telefoon: 073-567235

Telefax: 073-569435

Boekbespreking.

Merkwaardige bomen in Vlaanderen

Wij ontvingen het zeer fraai uitgevoerde boek: "Merkwaardige bomen in Vlaanderen". Nadat reeds eerder een vergelijkbaar boek over merkwaardige bomen in België het licht zag (1978, uitgeverij De Persgroep) is thans door de Dienst Groen, Waters en Bossen dit boek met betrekking tot Vlaanderen uitgegeven. Een negental auteurs en redacteuren, Yves Decuyper et al., verzorgde de beschrijving van de 114 uitgezochte bomen.

Hoewel deze bomen inderdaad het opmerken waard zijn, moest ik toch even zoeken volgens welke criteria men ze had uitgezocht. Gesteld wordt dat bomen het predikaat "merkwaardig" verdienen als zij "refereren naar een historische gebeurtenis, een legende of een topografische aanduiding". Maar ook een eigenaardigheid in de verschijningsvorm of de zeldzaamheid van de soort kan de boom volgens de auteurs tot een merkwaardig exemplaar maken. Verder kan men ze hebben opgenomen vanwege hun opvallende omvang en schoonheid. Tenslotte heeft men - los van dit soort boomkenmerken - zich in dit boek beperkt tot de bomen die zich in vrij toegankelijke domeinen (terreinen of eigendommen zouden wij zeggen) bevinden. Indien ze staan in niet toegankelijk domein moeten ze zichtbaar zijn vanaf de openbare weg. Dit criterium is toegevoegd omdat het boek ten dele ook een terreingids wil zijn. Al met al toch een iets andere benadering dan in ons land ten aanzien van de monumentale bomen gekozen is.

Na enkele korte hoofdstukken over de betekenis, de morfologie, structuur en de bladvormen volgt dan de kern van het werk. Dit omvat van iedere als merkwaardig beschouwde boomsoort een aardige beschrijving omtrent herkomst en verschijning in onze contreien en soms ook van de eraan toegekende bijzondere eigenschappen. Per soort wordt vervolgens hun standplaats beschreven met ook weer tal van bijzonderheden. Steeds is een keur van kleurenfoto's toegevoegd.

Tenslotte volgen nog kleine, duidelijke kaartjes waarop men alle genoemde bomen kan vinden als men ze wil gaan bekijken, alsmede een korte literatuuropgave.

Het is een mooi verlicht boek met goed leesbare teksten die veel interessante feiten geven. Ook als men niet vaak in deze streek te gast is, is het de moeite waard om in te zien.

Los bijgevoegd is een eenvoudige determinatietabel om "de leek wegwijs te maken doorheen de wereld van de bomen". Dit is natuurlijk geen echte bomensleutel, maar voor veel voorkomende parkbomen komt men er toch een heel eind mee. Leuk!

J.W.G.Pf.

uitg. Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap
Dienst Groen, Waters en Bossen
Brussel 1989
Formaat A4, 126 bladz.
kleurenfoto's en zwart/wit tekeningen

Bomenwandelroute Gemeente Eelde

Een van de middelen om belangstelling voor bomen te wekken is het samenstellen en publiceren van bomenwandelwandelingen. Zo heeft de IVN-afdeling Eelde-Paterswolde een voortreffelijk uitgevoerd gidsje uitgegeven, waarin een wandeling langs een 28-tal boomsoorten wordt beschreven. Van elke soort worden interessante bijzonderheden vermeld en een aantal tekeningen dragen bij tot de duidelijkheid. Bijzonder handig is een uitklapbaar kaartje van de route met de nummers van de beschreven bomen. Achterin vindt u een boekenlijst alsmede de adressen van enige instanties op bomengebied. Van harte aanbevolen. Het boekje is verkrijgbaar bij A. Reovres, Gruttoweg 16, 9765 JN PATERSWOLDE. De prijs bedraagt f 3,- plus verzendkosten. Postgiro 820257 t.n.v. IVN-EELDE.

J.J.C.

De Linde in Nederland

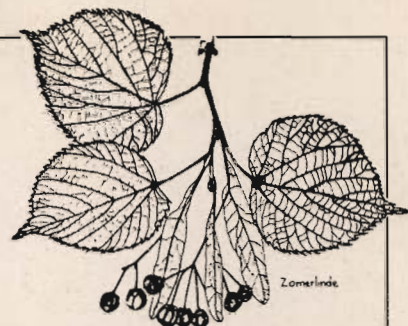
Bert Maes, auteur van de artikelenserie "De lindebom in Nederland" in Bomennieuws, heeft samen met T. van Vuure een grondig rapport gepubliceerd over de linde in Nederland. Het rapport is de vrucht van een studie die op initiatief van de Stichting Kritisch Bosbeheer is uitgevoerd met een subsidie van de Directie Bos- en Landschapsbouw.

Het is duidelijk dat de auteurs zeer deskundig zijn op het gebied van "hun" lindebomen. Zij

De Linde in Nederland
door N. Maes en
T. van Vuure,
Stichting Kritisch Bosbeheer,
Utrecht, 1989

behandelen in het eerste deel van het rapport achtereenvolgens de verspreiding van de linde in Nederland, natuurlijke vegetaties waarin de boom voorkomt, de geschiedenis van de linde (afgeleid uit stuifmeelonderzoek), ecologische factoren die de groei bepalen en de achteruitgang van de linde. Deze is dan wel niet zo opvallend in de bebouwde omgeving, in bossen en houtwallen zijn echter weinig linden meer over. Vroeger, met name in het Atlanticum (5500 -

3000 v. Chr.) heeft de linde een belangrijke rol in de bossen van de Lage Landen gespeeld. De achteruitgang is, zo stellen de auteurs, niet geheel opgehelderd. Feit is dat vooral bossen op rijkere gronden, waaraan de linde gebonden is, in de loop der eeuwen zijn gerooid ten behoeve van de landbouw.

Enkele recente beleidsnota's stippelen lijnen uit die voor de linden niet gunstig zijn. Meer specifieke uitgangspunten van een goed bosbeleid ten aanzien van de linde zouden volgens de schrijvers echter moeten zijn:

- onze soorten (zomerlinde, winterlinde en Hollandse linde) beschouwen als inheemse boomsoorten die passen in natuurlijke bos-ecosystemen;
- beschermen van linden op oude groeiplaatsen en bevorderen van lindeaanplant in zowel bestaande als aan te leggen bossen en houtwallen.

Het rapport is bijzonder rijk geïllustreerd met o.m. foto's en kaarten. Ook de literatuurlijst is zeer grondig. De Bomenstichting wordt daarin vermeld, maar had toch ook wel in het voorwoord genoemd kunnen worden. Een andere kritische opmerking betreft de indeling. Deze is ingewikkeld en bevat hoofdstukken en paragrafen van heel ongelijke zwaarte. Meer dan de helft van de paragrafen heeft bovendien in de inhoudsopgave een andere titel dan in het rapport zelf! Bij een volgende druk - een reeks monografieën over boomsoorten in deze trant zou niet misstaan - zullen deze schoonheidsfouten hopelijk worden hersteld. Ook kan dan wellicht een geografisch register worden toegevoegd. Dan ben ik sneller in Sambeek dan nu, blade-rend tussen de (linde)blade(re)n...

A.A. de Veer

Agenda

15,22 en 23 juli en 21 oktober

Openstelling tuinen de Wiersse
Plaats: Aan de rijksweg Vorden - Ruurlo, ter hoogte van kilometerpaal 16,7
Openingstijden: 10.00 - 18.00 uur
Toegangs prijs: f 5,- p.p., kinderen tot 6 jaar gratis

20 t/m 22 september

Bomenreis
Meerdaagse reis voor donateurs van de Bomenstichting naar boomobjecten in Nederland en West-Duitsland
Zie voor programma en aanmelding het bijgesloten programma

27 t/m 29 september

Manifestatie voor de bosbouw en groenvoorziening
Plaats: Park Berg en Bos te Apeldoorn

8 t/m 11 oktober

Beurs Groen '90
Vakbeurs voor Tuin, Park en Recreatie
Plaats: Jaarbeurs te Utrecht

bomen stichting

Divinol

BIO-ZAAGKETTINGOLIE

**BINNEN 21 DAGEN AL
VOOR 98% AFGEBROKEN!**

Divinol Bio-zaagkettingolie is een plantaardige, biologisch afbreekbare zaagkettingolie (kleefolie) die binnen korte tijd wordt afgebroken door bodembacteriën en schimmels. De polariteit van Divinol Bio-zaagkettingolie zorgt ervoor, dat u 30% - 40% minder olie kunt verbruiken!

Divinol Bio-zaagkettingolie blijft stroperig bij hogere temperaturen en beter vloeibaar bij lagere temperaturen. Deze olie bevat geen zink, ijzer, tin, calcium, magnesium, aluminium, silicium, fosfor of zware metalen en tast daardoor geen legeringen, pakking en slangen aan. Divinol Bio-zaagkettingolie is KWF goedgekeurd en mag het merkteken van de zgn. "Blaue Engel" dragen als bewijs van haar milieuvriendelijkheid.

STIERMAN-SOEST b.v.

Postbus 184, 3760 AD Soest.
de Beaufortlaan 24, 3768 MJ Soest.
Tel. 02155-10272. Fax 02155-19282
Telex 43434 stier nl.

Verkrijgbaar in verpakkingen van 1, 5, 20, 55 en 200 liter.

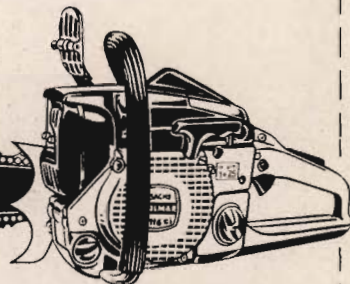
SACHS

DOLMAR

EXTRA KLASSE!

*De professionals van
Sachs-Dolmar*

- meer dan 60 jaar ervaring met kettingzagen
- gunstige vermogens/
gewichtsverhouding
- betrouwbare veiligheids-
voorzieningen
- milieuvriendelijk in gebruik
- beproefde kwaliteit

SACHS DOLMAR: stukken beter!

machines voor bos,
tuin en park

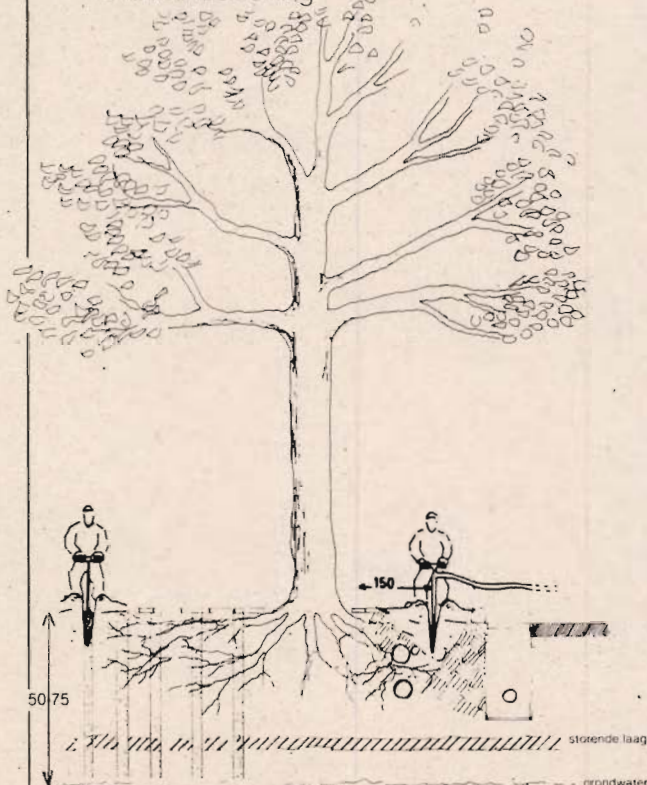
Handelstraat 25
Postbus 75
6850 AB Huissen/Holland
Tel. 085 - 262923
Fax 085 - 251316
Telex 45755

Tel. 030 - 610808 Fax 030 - 612140
Postbus 9177, 3506 GD UTRECHT
Gageldijk 4 F

**COPIJN UTRECHT
ITS B.V.**

Handelsonderneming

BEMESTING EN BODEMVERBETERING

Bio-Algihum Vloeibaar®

Een algenproduct, te gebruiken bij een slechte bodemstructuur. Het activeert het bodemleven en heeft daardoor een gunstige invloed op de haarwortelgroei. De basis van het materiaal wordt gevormd door speciaal geselecteerde hoogwaardige en milieuvriendelijke bruinalgen.

Høkan®

Een vloeibare meststof, te gebruiken wanneer de boom een acuut tekort aan voedings-elementen heeft.

Deze N - P - K meststof wordt tijdens of bij de aanvang van het groeiseizoen toegepast. In korte tijd wordt de meststof door de boom opgenomen.

Bestanddelen N - P - K 10 + 4 + 7.

Dendrovorm®

Een korrelmeststof, te gebruiken bij een structureel gebrek aan voedings-elementen. Deze organische meststof, speciaal ontwikkeld voor bomen, geeft een onderhoudsvoeding over een periode van 5 jaar.

Ook voor gazon, heesters en groentetuin is Dendrovorm een uitstekende meststof gebleken.

Samenstelling: bloed-, beender-, hoorn-, hoef- en verenmeel, en hoendermest.

Bestanddelen N - P - K 7 + 5 + 5.

Bio-Algihum Granulaat®

Een algenproduct, te gebruiken in combinatie met Dendrovorm bij een biologisch arme grond, om het bodemleven te stimuleren tot omzetting van organisch materiaal in opneembare voedings-elementen. Tevens kan het dienen als plantgatverbetering. Het product is opgebouwd uit hoogwaardige bruinalgen.

Dendromix®

Een voedingsmix, te gebruiken bij voedingstekorten en een slechte bodemstructuur. Dit mengsel kan direct in boor- of spuitgaten worden aangebracht. Het product is samengesteld uit Dendrovorm, veenaarde, Algihum granulaat en klei.

Bestanddelen N - P - K 3 + 2 + 2.

Algihum Wortel Aktief®

Een anti-verdampingsmiddel, te gebruiken bij het planten van bomen en heesters. Het voorkomt uitdroging van de wortels doordat na een dompelbad een vliesje over de wortels achterblijft. Hierdoor is de plant direct weer in staat vocht en voedings-elementen op te nemen. Het is opgebouwd uit een speciaal algenpreparaat.

Maerl

Een koraalalgenkalk dat gebruikt wordt om de pH van de grond te verhogen, bevat 3% Magnesiumoxyde.

Bloedmeel - Beendermeel

Enkelvoudige meststoffen die gebruikt worden als er een aantoonbaar stikstof of fosfor-gebrek bestaat.

Een uitgebreide folder over standplaatsverbetering is op aanvraag verkrijgbaar.

Pius Floris

BOOMVERZORGING

Baarzenstraat 17
5262 GD Vught
073 - 56 72 35

VOOR EEN *FLORISSANT* BOMENBESTAND

ton van den oever bv

boomkwekerijen

Bomen

gangbare sortiment uit de volle grond
nieuwe introducties
cultuurvariëteiten op eigen wortel!
Ton-Bomen

Levering door hele land:

bomen
bosplantsoen
heesters
coniferen
rozen
vaste planten

Rijksweg 13, 5076 PB **Haaren (NBr.)**
tel. 04117 - 1771/1535
telefax 04117 - 1585

Europaweg 18-20, 7742 PN **Coevorden**
tel. 05240 - 17280
telefax 05240 - 16099

DE NATIONALE BOMENBANK

Een boom: voor de meeste mensen het herkenbaarste stukje groen;
een stukje natuur in de stad: daar doet u toch álles aan!
De Nationale Bomenbank helpt u daarbij.....

GROEIPLAATS VERBETERING

ZO BODEM - ZO BOOM

Daarom passen wij de nieuwste methoden toe om juist de ondergrondse omstandigheden voor de boom te verbeteren.

Zo bieden wij Uw bomen weer een gezonde toekomst.

NATIONALE BOMENBANK BV
TEL. 01840 - 33432
POSTBUS 37 - 3360 AA SLIEDRECHT

UW BOMEN ZIJN HET WAARD